

INTERPRETAREA DIN PERSPECTIVĂ ISLAMICĂ A SIMBOLURILOR DIN LIRICA MACEDONSKIANĂ

<https://doi.org/10.52673/18570461.24.4-75.16>

CZU: 821.135-1.09

Doctor în filologie **Emilia STAJILA**

E-mail: emiliastajila@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3343-8055>

Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”

INTERPRETATION FROM THE ISLAMIC PERSPECTIVE IN MACEDONSKIAN POETRY

Summary. This article aims to present a new perspective of analyzing the symbols in the poetry of Alexandru Macedonski. Macedonskian poetry denotes a plurality of layers that create a specific symbolic code. To decipher this code, a multifaceted reception of the work is needed, and Persian mystical poetry means a side that cannot be neglected. Starting from Macedonski's work, we keep a constant pace in probing oriental (Muslim) symbols in order to look in a different way at the predominant symbols in the work of the great Romanian poet. We will analyze the meanings of the rose and the garden. In this way we will enter another world of macedonskian poetry, Islamic enchantment, Persian exoticism and Sufi mysticism.

Keywords: Macedonskian lyric, symbol, Orient, Islam, Sufism, rose, garden.

Rezumat. Acest articol își propune să prezinte o nouă perspectivă de analiză a simbolurilor din lirica poetului Alexandru Macedonski. Poezia macedonskiană denotă o pluralitate de straturi ce creează un cod simbolic specific. Pentru a-l descifra este nevoie de o receptare poliedrică a operei, iar *poezia mistică persană* înseamnă o latură pe care nu o putem neglija. Plecând de la opera lui Macedonski, ținem un pas constant în sondarea simbolurilor orientale (musulmane) pentru a privi într-un alt mod la simbolurile predominante în creația marelui poet român. Vom analiza ce semnificații are *trandafirul și grădina*. În așa mod vom pătrunde într-o altă lume a poeziei macedonskiene, în feeria islamică, în exotismul persan și în misticismul sufit.

Cuvinte-cheie: lirică macedonskiană, simbol, orient, islam, sufism, trandafir, grădină.

Poet al noilor tendințe scriitoricești din timpurile în care a trăit, amator al misticismului, al unei magii lirice de factură nouă, neștirbită de canoanele parcurse până atunci, Macedonski urmează o direcție estetist-vitalistă, derivată din romantism și opusă, de facto, acestuia. Drept rezultat, „rimele cântă pe harpe” o melodie a unui proces de modernizare a poeziei și artei poetice, în care se angajează ambițios Macedonski. Urmarea acestei direcții ne duce, evident, la valorificarea mitologiei orientale, la ceea ce G. Călinescu numește *mirajul Orientului*. Această tematică reprezintă o particularitate aparte a poeziei sale, bazată pe un imaginar deosebit de inventiv în stare să înfățișeze „o situație originară a lumii”. Pe bună dreptate, criticul literar Pompiliu Crăciunescu remarcă: „Macedonski îmbracă în expresie plenară «prestigiul iluziunii»” [2, p. 176].

Fondul de simboluri macedonskiene capătă o conținut cu semnificații de factură orientală, cu miereasmă enigmatică de tradiții și tabieturi islamice, cu rădăcini în *lirica mistică persană* și în bătrânul înțelept – *al-Qur'an*.

Poezia macedonskiană, reprezentând un farmec deosebit prin originalitatea și luxurianța simbolică, denotă o pluralitate de straturi sau niveluri ce creează un cod simbolic specific. Pentru a-l descifra este nevoie de o receptare poliedrică a operei, iar *poezia mistică persană* înseamnă o latură pe care nu o putem neglija. Prin urmare, după cum menționează cercetătorul civilizației persane – Viorel Olaru, poezia clasică persană „reflectă aspecte și învățături ale unei tradiții spirituale – tradiția mistică, gnostică, internă a islamului – cunoscută ca sufism sau *tasawwuf* (purificare). Dar majoritatea acestor poeme, la fel ca Rumi, nu aparțin strict Persiei, lumii islamice sau chiar sufismului, ci lumii întregi” [4, p. 9]. Astfel, putem întrezări simbolurile și miturile orientale ce se cer a fi culese pe de urmele liricii persane, apoi răspândite în procesul de zidire a unei temelii originale, pe care se vor înălța noi curente literare și o nouă poezie (în cazul nostru, cea românească).

Plecând de la opera lui Macedonski, ținem un pas constant în sondarea simbolurilor orientale (musulmane) pentru a privi într-un alt mod la simbolurile

predominante în creația marelui poet român. Vom analiza ce semnificații are *trandafirul*, *grădina*, *fântâna*, *oglindea*. În așa mod vom pătrunde într-o altă lume a poeziei macedonskiene, în feeria islamică, în exotismul persan și în misticismul sufit.

Încă din cele mai vechi timpuri, *trandafirul* a atras atenția poezilor și artiștilor, a îndrăgostiților fericiți și a nostalgicilor cu inima frântă, a săracilor și a emirilor. Trandafirul, în islam, este atât un simbol al profetului Mahomed, cât și un simbol al sufismului, și o floare perfectă, divină. Un mugur de trandafir stacojiu pe o tulpină lungă cu spini simbolizează o cale mistică către Divinitate. Există multe *hadith*-uri ce fac conexiunea aromei de trandafiri cu parfumul profetului Mahomed. Uleiul de trandafir este cea mai populară mireasmă din toate țările orientale, se adaugă la deserturi, băuturi, vopsele. Ritualicul șerbet din trandafir se bea când se citește *salawat*-ul (rugăciune specială pentru Profet). La Al. Macedonski, roza devine un simbol dominant al creației sale, semnul caracteristic prin care se distinge chintesența *Poemului Macedonski*.

Trandafirul a devenit simbolul preferat al sufismului. Sufiștii au încercat să interpreteze literele arabe din cuvântul *trandafir* – *warda*, *wardi* ca sfințenie, bunătate și chemare la adevăr. Filosoful și antropologul algerian Chebel Malek, în *Dicționar de simboluri musulmane. Rituri, mistică și civilizație*, evidențiază faptul că imaginea trandafirului este cea mai folosită în poezia arabă, în secolul al VIII-lea „ea a imitat lirica iraniană sfârșind prin a se impune atât în Orientul Apropiat, cât și în Maghrebul occidental și Andaluzia, prinții și poezii acestora ținând-o la mare cinste” [1, p. 432]. Antropologul remarcă rolul deosebit al trandafirului în lirica erotică, citând din feericele *O mie și una de nopți*: „Pe trandafirii orașelor, pe puful pomeliilor/ pe gura roșie precum coralul/ pe buzele ce surâd întredeschise lăsând să răsară frumusețea perlelor” [1, p. 432]. Au încercat să-și codifice limbajul în simbolul trandafirului, în așa mod transmitându-și emoțiile și marii maeștri: Saadi, Hafez, Omar Khayam, Djalal ad-Dîn Rumi. Rozele inundă sfera sufismului de la denumirea ordinelor, titlul operelor până la elementele vestimentației. Sigiliile ordinelor aveau forma unei rozete cu mai multe petale, membrii ordinului Mevlevi (Mawlawiyya) purtau un fel de jachete cu mâneci lungi, numite *destegül* și erau de culoarea naturii în primăvară, iar turbanele semănau cu butoanele trandafirilor.

Există o legendă în care se vorbește că imamul Ali a dorit să i se aducă, înainte de moarte, un buchet de trandafiri. Ali a inhalat aroma pentru ultima dată, a închis ochii și a murit. Așadar, de aici provine și denumirea hainei (ce simbolizează moartea) *destegül* (în

traducere din turcă „bucchet de trandafiri”). La fel ca Ali, care a inhalat parfumul trandafirilor înainte de moarte, dervișii își folosesc hainele pentru a-și aminti de perisabilitatea și fragilitatea vieții. Semnalăm o astfel de valență substanțială cu efect testamentar și în cazul morții lui Alexandru Macedonski, cerând, în ultimele clipe de viață, să i se aducă roze. Însuși poetul a întruchipat un *poem*. Fiecare vers (an din viață) i-a fost înțesat cu elemente controversate, de multe ori ieșite din canoanele prăfuite, până și ultima suflare, adică punctul de la finalul celui din urmă catren, a primit conotații simbolice. Așa a pus pecetea verosimilului și pe versul lui Baudelaire: „Prin codri de simboluri petrece omu-n viață...” („L’homme y passe à travers des forêts de symboles...”).

Rozele sunt adesea menționate în poeziile sub forma de *divan*. Ele decorează *gazelul* și *qasida* cu muguri, frunze verzi, picături de rouă pe petale, chiar și cu spini și cu o varietate de culori. Așadar, trandafirul este unul dintre cele mai importante elemente ale liricii arabe. Fiecare lucrare devine ca o grădină de trandafiri, unde floarea e centrul întregii frumuseți a lumii. Un boboc de trandafir mai simbolizează și *tawhid*-ul (monoteismul), iar un trandafir deschis – societatea.

Al. Macedonski, în *Rondelul lui Saadi ieșind dintre roze*, meditează în cheia filosofiei islamice, despre căile ce duc către adevăr și Absolutul cunoașterii, însă prim prisma acceptării unui sfârșit de viață veche, trăită în societatea îndepărtată de percepția desăvârșită. Sufiții zic: „Până nu mori, nu te vei naște”. Și nu este vorba despre moartea trupului, ci despre trecerea la un alt plan al existenței, care implică renunțarea la vechea viață. Dacă are loc o transformare completă, atunci o persoană încetează să mai fie un om derivat al societății („Saadi, dintre roze ieșind,/ Uită să-și blesteme amanul.../ Sădi-se pe veci Gulistanul/ Și suflatu-și dete zâmbind.”) [3, p. 155]. De aceea, nu are nici naționalitate, nici apartenență la vreo grupare, nici funcții și titluri, ordine și diplome, nici cetățenie a vreunui stat. El primește cetățenia Ființei spirituale Supreme, devine o parte a Divinității („Aflai ca și el talismanul/ Tot raiul să pot să-l cuprind./ Saadi, dintre roze ieșind,/ Uită să-și blesteme amanul./ Turbat-a în voie dușmanul. – / El cupa de fiere golind/ S-a dus în amurg șovăind,/ Ş-a fost mai slăvit ca sultanul/ Saadi, dintre roze ieșind.” [3, p. 155]. Acesta este scopul existenței umane, iar mijlocul pentru a ajunge la această finalitate este calea spirituală.

Potrivit unei alte interpretări, un trandafir nedeschis înseamnă o stare de izolare împreună cu Divinitatea, însă un trandafir înflorit întruchipează descoperirea celor mai ascunse secrete ale sufletului. De asemenea, datorită înfloririi de scurtă durată, această floare este un simbol al efemerității existenței, iar aro-

ma lui amintește de viața veșnică. Trandafirul și spinii săi exprimă credință și necredință, bine și rău, ușurință și dificultate, prietenie și dușmănie – contradicțiile vieții. Totul se învață prin comparație, așa că neglijența și indiferența sunt inadmisibile.

Rozele semnifică și o imagine a roții întruchipate în floare, având sensul ciclicității vieții pământești. În studiul nostru despre filosofia publicisticii macedonskiene semnalăm: „În sufism, dansul în cerc al dervișilor imită hora planetelor în jurul soarelui și căutarea lui Dumnezeu. Ideea comparării lui Dumnezeu cu un cerc al cărui centru se află peste tot poate fi deslușită la toți sufiștii, în special la Mahmud Shabestari, în opera sa *Golshan-t-Raz (Tainele grădinii cu trandafiri)*. Și în reflecțiile macedonskiene observăm o structură relațională dintre roze și sensurile derivate din analiza substanțială a structurii simbolice ciclice.” [5, p. 235].

Alegerea titlului de către Shabestari (*Tainele grădinii cu trandafiri*) nu a fost întâmplătoare. Imaginea unei grădini cu flori în poezia persană are o încărcătură conceptuală. Tradiția poetică persană este bogată în exemple de lucrări ale căror denumiri sunt asociate cu imaginea unei grădini de flori. Poeții perși au corelat grădina, pe de o parte, cu paradisul și, pe de altă parte, cu lumea ca ființă ordonată. Grădina mai era și locul de unitate între Iubit și Iubita sa. Iubita, în poezia sufită, reprezintă Absolutul, respectiv, grădina este un simbol al unității existenței ca uniune a Creatorului și a creației în actul cunoașterii lui Dumnezeu. La Macedonski, în poezia *Între frunze*, putem găsi aceste esențe ale conținutului ezoteric: „Din totul se înalță un cântec către soare...”; „Ascultă: e grădina întreagă, ce unește/ Simțirea ei suavă cu cântecul din noi,/ Și cerul din adâncu-i de aur ne privește/ Zămbindu-ne prin foi.” [3, p. 96]. Mai mult decât atât, simbolul *grădinii* ne trimite la particularitățile frumuseții, ce demonstrează splendoarea Divinului.

La Shabestari, *Tainele grădinii cu trandafiri* se dovedește a fi o formă de transfer de cunoștințe despre *Primordial*, descris în poezie inclusiv ca o grădină de flori. Asemenea acestei splendide grădini, care în întregimea ei ne trimite la imaginea Paradisului (centrul Adevărului divin), *Tainele grădinii cu trandafiri* oferă date despre conținutul misticismului sufitic și secretele sale.

Poezia *Între frunze* ilustrează o mostră macedonskiană de poem unde grădina întrunește toate aceste amprente ale noimei orientale. Iubirea absolută dăinuie în grădina paradisiacă unde este un veșnic *mai* fără loc și timp pentru ură: „Grădina este plină de taina fericirii/ Și nu e fir de iarbă de-alt fir nendrăgostit;/ E mai, când nu e frunză să n-aibă al iubirii/ Fior nedeslușit.” [3, p. 235].

Simbolul *grădinii* reprezintă o izomorfie a simbolului trandafirului, astfel implicând un act interpretativ atât din perspectiva ideilor ce fundamentează noțiunea de symbolism, cât și din sondarea matricii orientale. Chebel Malek stabilește că, în lumea islamică, grădina simbolizează „în miniatură și prin anticipare, Grădina supremă «din Lumea Cealaltă», *Firdaws*, *Paradisul*” [1, p. 177]. Prin urmare, nu este întâmplătoare tendința musulmană de a dezvolta maximal conceptul de grădină. Antropologul algerian specifică prezentarea grădinilor „ca o reprezentare centrifugă a lumii sacre, cea care se află în interiorul ființei noastre, în opoziție cu universul profan, a ceea ce este exterior. Ele se manifestă în jurul unui centru viu, fântâna (simbolul apei ce le asigură subzistența), se desfășoară de jur împrejur în regnul vegetal, o altă întruchipare a potențialului nelimitat al Creației divine, se afirmă în cele din urmă în toate celelalte manifestări. În definitiv, grădina trebuie să pună în evidență semnele paradisiace în felul în care și le imaginează musulmanul: liniște, frumusețe, ambianță frumos mirositoare, pomi fructiferi, loc de meditație, susur de ape, bucurie și veselie în dispunerea florilor etc.” [1, p. 177].

Semnificația *fântânii* are o importanță majoră în islam. Conform *Dicționarului de simboluri musulmane*, tot ceea ce ține de apă are o valoare esențială, apa simbolizând „unul din ingredientele stării sacrale”. Exegetul Malek relevă faptul că ea este „unul din semnele recurente în descrierile Paradisului musulman, prezentat ca o mare fântână care freamătă din toate părțile: „un izvor din care beau robii lui Allah, făcându-l să țâșnească mereu” (LXXVI, 6); și li se va da să bea acolo dintr-un pocal al cărui amestec va fi cu ghimbir, scos acolo dintr-un izvor numit Salsabil. [...] Multe alte mențiuni dovedesc că elementul acvatic, care ia forma unei fântâni, unui izvor ce țâșnește sau chiar a unui fluviu, este conceput ca o recompensă, o gratificație, uneori, un privilegiu rezervat doar credincioșilor” [1, p. 150].

Alexandru Macedonski, în poezia sa *Fântâna*, accentuează starea de spirit ce „uită de orașul în care a oftat” și își face loc lângă fântâna „de pe valea umbrită”, acolo unde găsește liniștea și se poate conecta cu armonia naturii. Poetul meditează asupra condiției umane, potolindu-și setea de pace lăuntrică paradisiacă: „Pe vale umbrită cunosc o fântână./ Prin frunze ascunsă albește pe vale:/ În lume ce caut și ce-am căutat?/ De mine mi-e jale, de alții mi-e jale.../ Oh! Grangur de aur cu viers neuitat!/ Albește pe vale prin frunze ascunsă:/ Izvorul ei curge de zori sărutat,/ Dar e a mea soartă la culme ajunsă.../ Oh! tainică mierlă cu răs neuitat!/ Fântâna sub frunze albește ascunsă.” [3, p. 83]. Observăm că semnificația fântânii este inten-

sificată de *culoarea albă* pe care o are. Această culoare are un rang foarte mare în islam. Este „culoarea iubită și purtată de Profet”, totodată fiind și „culoarea lințoliului (*izâr-ul*)” [1, p. 119]. Albul este considerat culoarea celor vii și a celor morți. În hadith-ul Profetului se spune că trebuie de purtat haina albă, într-adevăr, este cea mai curată și mai plăcută și, de asemenea, trebuie de învelit morții cu ea. În alt hadith se menționează că hainele cele mai bune în care poți pleca în mormânt și poți vizita moscheile sunt hainele albe, deoarece până și îngerii purtau alb.

Fântâna albă din poezia *Fântâna* a lui Macedonski creează și impresia unui element de conexiune dintre lumea aceasta, efemeră, și lumea cea de dincolo, una neapărat paradisiacă, care este o sursă de liniște și frumos nu doar pentru cei aflați Acolo, dar și pentru cei prinși în nostalgia și angoasele pământești. Ultimul vers „Fântâna sub frunze albește ascunsă”, prin verbul „a albi”, indicat la prezent, semnalează imperisabilitatea speranței și a aspirației paradisiace pe care o poate oferi natura cu elementele sale ce reușesc să metamorfozeze suflete și idei.

Un alt simbol, nu mai puțin important decât fântâna și apa în genere, este *oglinđa*. Făcând posibilă „vizibilitatea invizibilității lucrurilor”, acestui obiect i se atribuie, de către folclorul țărilor musulmane, „forțe oculte periculoase și îngrijorătoare”. Filosoful și antropologul Chebel Malek indică faptul că „În general, ea (oglinđa) este privită cu suspiciune, ceea ce confirmă atitudinea dogmei musulmane: o oglinďă spartă aduce nenumărate nenorociri și suferințe celor din casă. Pe planul subiectivității personale, oglinđa este suprafața pe care se relevă interiorul sufletului: este un obiect de introspecție”. Exegetul mai adaugă că „Oglinđa nu este doar malefică. Ea poate veni în ajutorul oamenilor, în special a eroilor din legende și basme. În *O mie și una de nopți*, oglinđa joacă un rol de mediere cu forțele Invizibilului. Este cazul, în special, al regelui care a găsit tezaurul ascuns de Labta, adresându-se oglinzii (Elisseef). Oglinđa joacă un rol determinant în medierea cu Divinitatea creatoare: așa o văd membrii sectei *Ikhwân-as-Safa* în Epistolele lor (*Rassail*) atunci când evocă oglinđa ruginită a sufletului care nu mai reușește să reflecte imaginea Creatorului” [1, p. 300]. Chebel Malek concluzionează cu ideea: „Sensul mistic al oglinzii este de fapt cel al cunoașterii inițiatice, un fel de matrice, unde se reflectă gradul de înaintare a persoanei care dorește să o obțină; ea este, simbolul cunoașterii de sine...” [1, p. 300].

În *Rondelul oglindei* al lui Alexandru Macedonski descoperim o oglinďă deosebită – cea oferită de apă. Ponderea semnificațiilor e cu mult mai mare. Apa, „ingredientul stării sacrale”, ajută la inițierea unui itinerar indispensabil al cunoașterii de sine ce aduce cu ea o condiție cathartică: „Din al oglindei luciu rece/ De apă-adâncă, – se desface/ O liniște de dulce pace,/ Ce-ntregul suflet mi-l petrece” [3, p. 139]. Nici amărăciunea nu poate învinge atunci când interiorul sufletului caută intenționat un fir care să-l lege de speranța paradisiacă: „Obida vrând să mă înece,/ Zadarnic firea și-o prefacă./ Din al oglindei luciu rece/ Uitarea numai se desface” [3, p. 139]. Ultima strofă în genere denotă o trăire exuberantă ce vine pe neprins de veste. Părând a fi contradictorie cu situația melancolică a eului liric, ce se plasează el însuși în zodia zădărniceii, simțirea vivacității și a nădăjduirii revalorifică „izvorul” aproape „secat”: „Chiar dorul vieții-n mine tace – / Izvor ce gata e să sece;/ Și pe-al meu chip, ce-n umbră zace,/ Un fel de vis de opium trece/ Din al oglindei luciu rece” [3, p. 139].

Lirica macedonskiană are o forță purtătoare de semnificații ontologice, pline de elemente ezoterice. Sensurile nu rămân pironite în dimensiunile universului, ci curg către grădinile Absolutului pentru a forma un alt ocean planetar al poeziei – unul inițiat, paradisiac, lipsit de umbrele nonșalante ale gnozei lumești. Perspectiva islamică de interpretare a simbolurilor din poeziile lui Macedonski, scrutarea acestui tărâm imperios, oferă posibilitatea dezvoltării unei filozofii macedonskiene construită pe temelii gnoseologice veritabile.

BIBLIOGRAFIE

1. Chebel, M. Dicționar de simboluri musulmane. Rituri, mistică și civilizație. Pitești: Paralela 45, 2005. 520 p.
2. Crăciunescu, P. Macedonski și „Olimpul aparenței”. Un nietzschean care se ignoră. În: Caiete macedonskiene, vol. V. București: Eikon, 2023. 524 p.
3. Macedonski, Alexandru. Excelsior. Chișinău: Prut Internațional, 2003. 183 p.
4. Olaru, V. Sufism și poezie mistică în Persia. București: Herald, 2013. 203 p.
5. Stajila, Emilia. Publicistica lui Alexandru Macedonski. De la Poezia viitorului și „Cestiuni” controversate – la ancilla theologiae. În: Caiete macedonskiene, vol. V. București: Eikon, 2023. 524 p.